



ARBETSFÖRHÅLLANDENA I EUROPEISKA UNIONEN UNDER TIO ÅR

Det är fortfarande exponering för fysiska risker på arbetsplatsen, allt intensivare arbete och flexibla anställningsformer som är de främsta orsakerna till hälsoproblemen bland arbetstagare i Europeiska unionen. År 2000 var det 83 % av EU:s sysselsatta befolkning på 159 miljoner människor som var anställda och 17 % som var egenföretagare. Europeiska fonden för förbättring av levnads- och arbetsvillkor genomförde under 2000 sin tredje europeiska undersökning om arbetsvillkor (de två tidigare undersökningarna gjordes 1990 och 1995). Sammanlagt intervjuades 21 500 arbetstagare i samtliga medlemsstater – såväl anställda som egenföretagare – om sina arbetsförhållanden. Undersökningen visar att inga väsentliga förbättringar i fråga om riskfaktorer och allmänna villkor på arbetsplatsen ägt rum under den tioårsperiod som gått sedan den första undersökningen om arbetsvillkor genomfördes. Undersökningen 2000 ger en överblick över de aktuella arbetsvillkoren i EU, visar tendenser samt ringar in viktigare frågeställningar och förändringar på arbetsplatsen.

De viktigaste resultaten

- De vanligaste arbetsrelaterade hälsoproblemen är
 - ryggvärk (uppgavs av 33 % av de svarande),
 - stress (28 %),
 - muskelvärk i nacke och axlar (23 %),
 - allmän trötthet (23 %).
- Det finns ett direkt samband mellan dålig hälsa och ogynnsamma arbetsvillkor, främst till följd av hög arbetsintensitet och repetitivt arbete.
- Exponering för fysiska riskfaktorer (buller, vibrationer, farliga ämnen, värme, kyla osv.) och brister i arbetsutformningen (tungt lyft och smärtsamma ställningar) dominerar fortfarande.
- Arbetet blir allt intensivare: över 50 % av arbetstagarna arbetar i högt tempo eller med snäva tidsramar under minst en fjärdedel av arbetstiden.
- Inflytandet över arbetet har inte ökat i någon betydande mån: en tredjedel av arbetstagarna säger att de har begränsat eller inget inflytande över sitt arbete, och endast tre av fem arbetstagare kan bestämma när de skall ta semester.
- Arbetets karaktär förändras: beroendet av maskiner och produktionsmål är mindre och man drivs alltmer av kundkrav.
- Antalet personer som arbetar med datorer har ökat: från 39 % 1995 till 41 % 2000.
- Samtliga arbetsaspekter präglas av högre flexibilitet. Det gäller såväl arbetstider ("dygnet runt"-arbete och deltidarbete), arbetsorganisation (mångsyssleri, lagarbete och egenansvar) samt anställningssituation (18 % av alla anställda har inte fasta kontrakt).
- Tillfälligt anställda (anställda med visstidskontrakt och arbetstagare vid bemanningsföretag) uppger fortfarande att de är mer exponerade för riskfaktorer än fast anställda.
- Könnssegregering och könsdiskriminering – vilka båda starkt missgynnar kvinnor – förekommer i mycket hög grad.
- Våld, trakasserier och hot förekommer fortfarande på arbetsplatsen: mellan 4 och 15 % av arbetstagarna i olika länder uppger att de utsatts för hot.

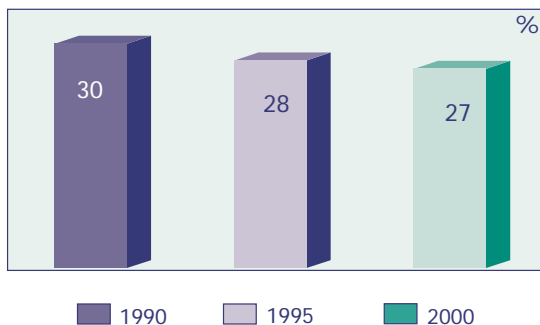


EUROPEISKA FONDEN
för förbättring av levnads- och arbetsvillkor

Hälsa och arbete

Generellt sett har siffran för hur många arbetstagare som anser att deras hälsa och säkerhet utsätts för risker på arbetsplatsen sjunkit. I undersökningen år 2000 var det färre arbetstagare som uppgav att deras hälsa var utsatt för risk jämfört med de två tidigare undersökningarna (se diagram 1).

Diagram 1: Arbetstagare som uppger att de utsätts för hälso- och säkerhetsrisker på arbetet, 1990–2000



Men en ökande andel av arbetstagarna uppger att de har arbetsrelaterade hälsoproblem (diagram 2). Muskuloskeletala sjukdomar (ryggvärk och muskelvärk, särskilt i nacke och axlar) ökar, liksom allmän trötthet. Stress ligger kvar på samma nivå 1995 och 2000 (28 %). Det finns starka samband mellan stress och muskuloskeletala sjukdomar och arbetets organisation, t.ex. repetitivt arbete och arbetstempo (se tabell 1).

Diagram 3 visar vilken grad av arbetspress arbetstagare upplever. Det framgår att över en tredjedel av alla arbetstagare (42 %) och över hälften av arbetstagarna i vissa yrken anser att de inte skulle kunna eller vilja fortsätta med samma arbete tills de fyller sextio. Detta skulle kunna betraktas som en

Diagram 2: Arbetsrelaterade hälsoproblem, 1995 och 2000.

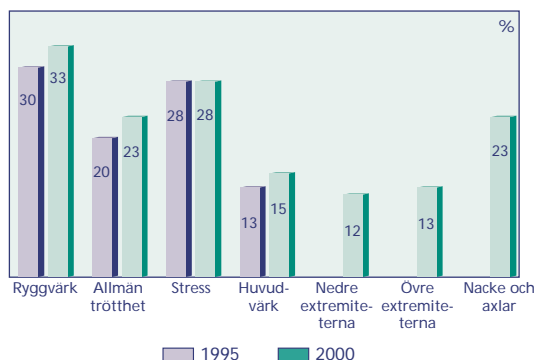
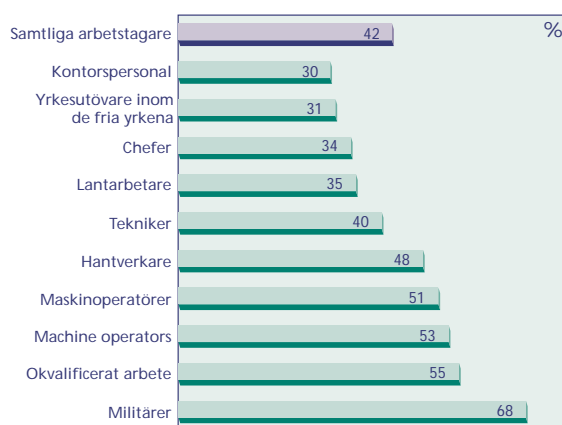


Diagram 3: Arbetstagare som inte tror att de kommer att kunna eller vilja utföra samma arbete sedan de fyllt 60, per yrke



indikator på ”arbetets hållbarhet”. Här är det industriarbetare, militär personal och service- och försäljningspersonal som har de minst hållbara arbetena.

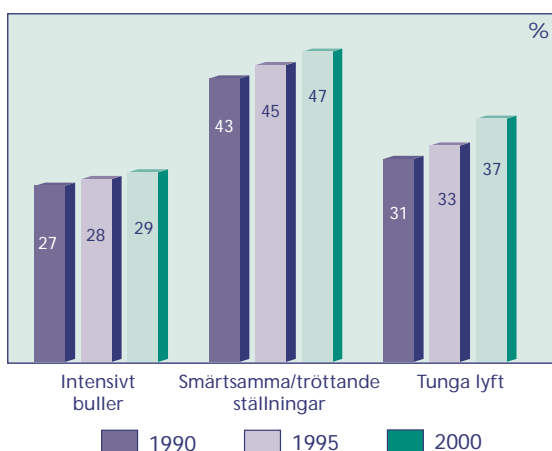
Exponering för fysiska risker

Mellan 1990 och 2000 skedde ingen förbättring när det gällde de klassiska riskerna på arbetsplatsen, som buller, vibrationer, inandning av rök och damm eller farliga ämnen, höga och låga temperaturer, tunga lyft och arbete i smärtsamma eller tröttande ställningar. I diagram 4 visas att andelen arbetstagare som exponeras för någon av dessa faktorer under minst 25 % av tiden fortfarande är hög.

I undersökningen år 2000, liksom i tidigare undersökningar, är manliga arbetstagare mer utsatta än kvinnliga för samtliga dessa faktorer, med undantag av smärtsamma och tröttande ställningar, där båda könen är lika utsatta för risker.

Andra än fast anställda, dvs. arbetstagare vid bemanningsföretag och anställda med visstidskontrakt, är mer utsatta för påverkan av typen

Diagram 4: Exponering för fysiska risker, 1990–2000



tunga lyft och smärtsamma ställningar än anställda med tillsvidarekontrakt (se diagram 12).

Repetitivt arbete

Repetitivt arbete förekommer fortfarande i stor utsträckning på arbetsplatserna. Medan det var 33 % av arbetstagarna som uppgav ständigt återkommande repetitiva rörelser 1995, konstateras en liten minskning – till 31 % – år 2000. Andelen som anger repetitiva rörelser är lika stor bland kvinnliga som manliga arbetstagare.

Den fråga som rörde repetitiva uppgifter ändrades 2000 och tendensen är därför svår att bedöma. År 2000 var det närmare en tredjedel av arbetstagarna (32 %) som uppgav att de utförde repetitiva uppgifter under kortare tid än 10 minuter, och 22 % som uppgav att de utförde sådana uppgifter under kortare tid än en minut.

Som visas i tabell 1 är det arbetstagare med repetitivt arbete som oftare drabbas av muskuloskeletal sjukdomar.

Tabell 1: Hälsoproblem som har samband med repetitiva hand- eller armrörelser, 2000

%	Ryggvärk	Muskelvärk i nacke och axlar	Muskelvärk i de övre extremiteterna	Muskelvärk i de nedre extremiteterna
Utför repetitiva rörelser	48	37	24	21
Utför inte repetitiva rörelser	19	11	4	5
Samtliga arbetstagare	33	23	13	11

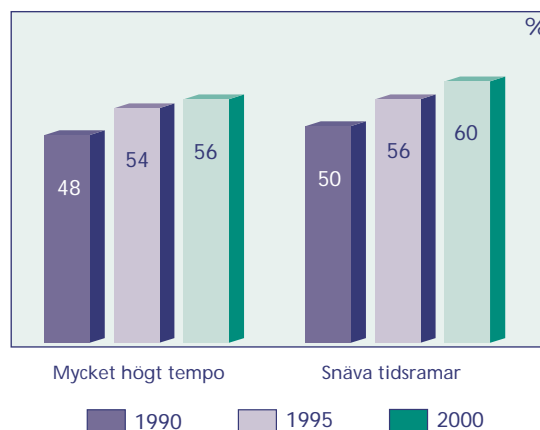
Arbetsintensitet

Arbetsintensiteten har ökat under det senaste decenniet, mer markant mellan 1990 och 1995 än mellan 1995 och 2000.

Som visas i diagram 5 var det över hälften av alla arbetstagare som år 2000 uppgav att de arbetade i ett högt tempo och med snäva tidsramar under minst en fjärdedel av sin tid. Man noterar särskilt att fler än två av fem arbetstagare uppger att de inte har tillräckligt med tid för att klara av sitt arbete.

Det finns ett starkt samband mellan arbetsintensiteten och hälso- och säkerhetsproblem på arbetet, vilket visas av tabell 2 och 3.

Diagram 5: Arbete i mycket högt tempo eller med snäva tidsramar, 1990–2000



Tabell 2: Hälsoproblem som har samband med arbete i mycket högt tempo, 2000

%	Ryggvärk	Stress	Muskelvärk i nacke och axlar	Skador
Arbetar ständigt i högt tempo	46	40	35	11
Arbetar aldrig i högt tempo	25	21	15	5

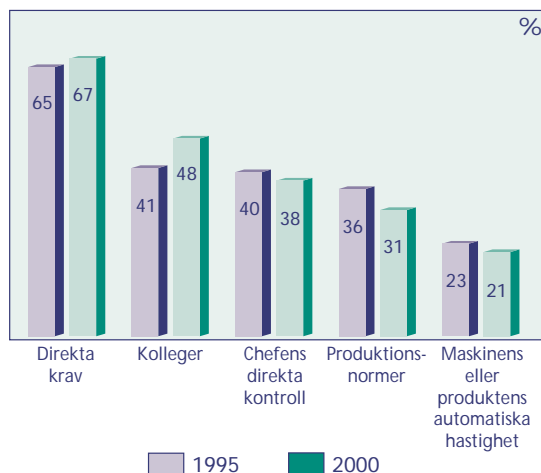
Tabell 3: Hälsoproblem som har samband med snäva tidsramar, 2000

%	Ryggvärk	Stress	Muskelvärk i nacke och axlar	Skador
Arbetar ständigt med snäva tidsramar	42	40	31	10
Arbetar aldrig med snäva tidsramar	27	20	17	5

Arbetstempo

Mellan 1995 och 2000 har arbetstempo i allt högre grad styrts av människors efterfrågan (krav från utomstående, t.ex. kunder, passagerare, användare och patienter) och av kollegernas arbete. Samtidigt har de industriella begränsningarna, t.ex. produktionsmål eller en maskins automatiska hastighet, och de byråkratiska begränsningarna, t.ex. chefens direkta kontroll, blivit allt mindre viktiga, vilket framgår av diagram 6.

Diagram 6: Faktorer som påverkar arbetstempot, 1995 och 2000



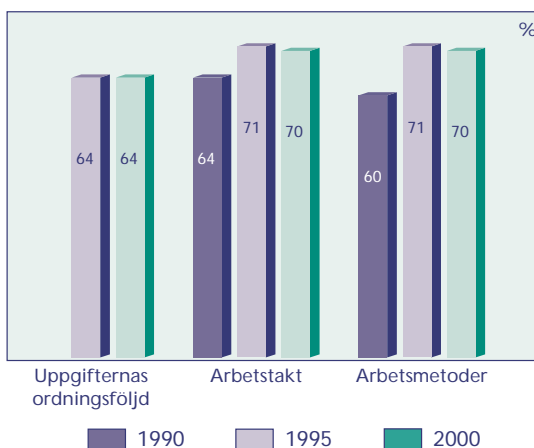
Arbetstagarnas självständighet

Som framgår av diagram 7 skedde en väsentlig ökning av arbetstagarnas inflytande över sitt arbetstempo mellan 1990 och 1995 (från 64 % till 71 %), medan inga ytterligare förbättringar kunde påvisas för perioden fram till 2000. Likaså kan man märka ett ökat inflytande över arbetsmetoderna under den förra perioden, men i det närmaste ingen förbättring under den senare perioden. Såväl 1995 som 2000 kunde samma andel arbetstagare – två tredjedelar – välja i vilken ordning de skulle utföra uppgifterna.

Inbland följer dessa genomsnittssiffror stora skillnader inom olika yrken och sektorer. Vissa grupper av arbetstagare, som exempelvis drifts- och maskinoperatörer samt försäljnings- och servicepersonal, har upplevt en markant nedgång i sitt inflytande över arbetet. På sektorsnivå påverkas arbetstagare inom transport och kommunikation på ett liknande sätt.

Under 2000 kunde cirka två arbetstagare av fem (44 %) inte själva bestämma när de skulle ta semester, en liten ökning jämfört med 1995 då siffran var 43 %.

Diagram 7: Arbetstagarnas självständighet, 1990–2000



Cirka två av fem arbetstagare (44 %) hade inflytande över sin arbetstid och föga förvånansvärt hade egenföretagare (84 %) mer inflytande över sin arbetstid än anställda (36 %). Män hade större inflytande än kvinnor över sin arbetstid, 47 % mot 41 %. Anställda med fast kontrakt hade större inflytande över sin arbetstid än de med visstidskontrakt och personal vid bemanningsföretag. Yrkesgrupper med hög grad av yrkeskunnande hade störst inflytande över sin arbetstid.

Arbete med datorer

Andelen personer som, åtminstone en del av tiden, arbetar med datorer har ökat från 39 % 1995 till 41 % 2000. Bland egenföretagare är ökningen mer markant, men användningen av datorer är i allmänhet inte lika utbredd bland dem som bland anställda (33 % jämfört med 43 %).

Endast något mer än en procent av samtliga uppgav att de arbetade på distans heltid eller nästan heltid. Detta är vanligare bland högt utbildade och inom finansiella tjänster och fastighetsverksamhet.

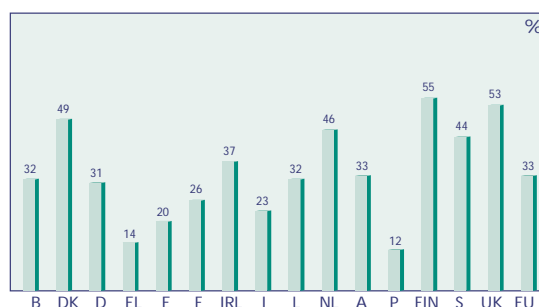
Kunskaper och utbildning

Under 2000 var det något fler anställda än 1995 (33 % mot 32 %) som uppgav att de under den senaste tolvmånadersperioden genomgått utbildning som betalats eller tillhandahållits av arbetsgivaren. Att anställda vid bemanningsföretag håller på att komma i kapp de fast anställda när det gäller att få utbildning är en välkommen utvecklingstendens.

Som visas i diagram 8 skiljer sig tendenserna åt mellan medlemsstaterna. Men eftersom det inte framgår exakt vari den utbildning som tillhandahålls består, bör man vara försiktig med att dra slutsatser utifrån jämförelser mellan länder.

År 2000 hade antalet arbetstagare (8 %) som ansåg att arbetet ställde för höga krav i förhållande till deras kunskaper ökat något jämfört med 1995 då siffran var 7 %. Samma andel (11 %) ansåg både 1995 och 2000

Diagram 8: Anställda som under den senaste 12-månadersperioden genomgått utbildning

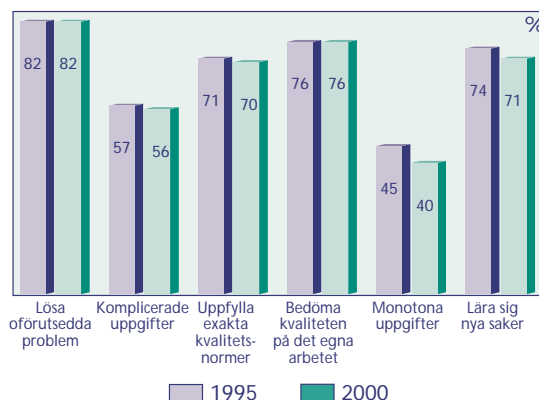


att kraven var för lågt satta. En lika stor del av arbetstagarna (89 %) uppgav både 1995 och 2000 att de vid behov kunde få hjälp från kolleger.

Arbetets innehåll

Som visas i diagram 9 sker det under femårsperioden 1995–2000 i stort sett ingen ändring i arbetsinnehållsfaktorerna, dvs. vilken typ av uppgifter som arbetstagarna utför (lösa problem, utföra komplicerade uppgifter och uppfylla kvalitetsnormer). Det monotona arbetet har minskat kraftigt under denna period (från 45 % till 40 %), men samtidigt har möjligheterna till lärande på arbetet också minskat.

Diagram 9: Arbetets innehåll, 1995 och 2000



Arbetstid

Arbetstider

Det genomsnittliga antalet timmar per vecka döljer stora skillnader mellan de olika grupperna av tillfrågade. Genomsnittet ligger på 38 timmar per vecka, men egenföretagare uppger 46 timmar per vecka och anställda omkring 36,5 timmar per vecka. Som framgår av tabell 4 arbetar många av de tillfrågade mindre än 30 timmar per vecka, medan å andra sidan en stor andel arbetar 45 timmar eller mer per vecka. Längre arbetstider är naturligtvis vanligare bland egenföretagarna.

Deltidsarbete

17 % av alla tillfrågade uppger att de arbetar deltid, men det bör påpekas att deltidarbete definieras olika i olika medlemsstater. Fler kvinnor än män arbetar deltid (32 % mot 6 %) och deltidarbete förekommer

oftare i vissa länder, t.ex. i Nederländerna och Förenade kungariket. På frågan om hur de skulle vilja arbeta svarade 23 % av dem som arbetar deltid att de skulle föredra att arbeta fler timmar, medan 9 % uppgav att de skulle vilja arbeta färre timmar.

Pendling

Mot bakgrund av utvecklingen i fråga om deltidarbete är det intressant att följa tendenserna för pendling. År 2000 var den dagliga tiden för pendling 38 minuter. Man kan dock observera stora skillnader såväl inom gruppen (18 % av de tillfrågade uppgav en pendlingstid per dag på mer än 60 minuter) som mellan länder. Den längsta tiden för pendling, 46,5 minuter, hittar man i Nederländerna.

Tabell 4: Genomsnittliga arbetstider per vecka, 1995 och 2000

%	1995	2000
Mindre än 30 timmar per vecka	15	17
Mer än 45 timmar per vecka	16	14
Deltid (frivilligt)	—	18

"Dygnnet runt"-arbete

Utfallet från undersökningen år 2000 överensstämmer med det från 1995. "Dygnnet runt"-arbete dominerar, och mer än varannan arbetstagare arbetar minst en lördag per månad och en av fyra arbetar en söndag per månad. Skiftarbete är regel för 20 % av arbetstagarna, medan 19 % uppger att de arbetar minst en natt per månad.

Flexibla tidsmönster

Arbetstiden är inte endast utspridd över veckans alla dagar och alla dygnets timmar, utan även inom tidsschemana förekommer flexibilitet. 24 % av arbetstagarna uppger att de har veckotidsscheman som varierar och 41 % uppger att de har dagsscheman som varierar.

Närmare en femtedel av alla arbetstagare (19 %) anser att flexibla arbetstider inte stämmer överens med deras åtaganden gentemot familjen och socialt sett.

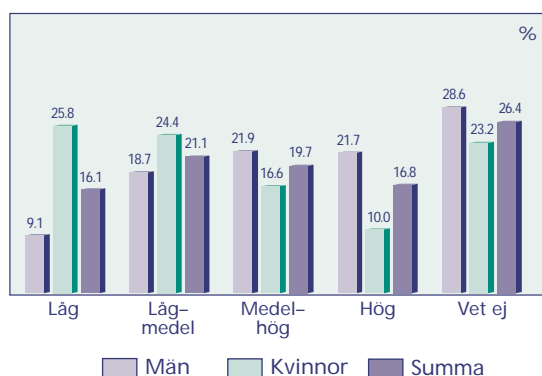
Skillnader mellan könen

Det råder fortfarande könssegregering på arbetsplatsen. Det framgår tydligt inte bara i fråga om yrkesstrukturen – män och kvinnor har inte samma arbete (det råder manlig dominans på kontor, inom försäljningsbranschen, de fria yrkena och i ledande ställningar), utan även inom samma arbete, där männen i allmänhet innehar högre positioner.

Även när det gäller inkomstnivåerna inom samma yrkesgrupper är skillnaderna mellan könen uppenbara och detta är en direkt följd av yrkessegregeringen (se diagram 10). Kvinnor har även mindre inflytande över sin arbetstid.

Slutligen kännetecknas kvinnor i arbetslivet starkt av en dubbel arbetsbörda, vilket visas i tabell 5, där det framgår att arbetande kvinnor tar mer aktiv del i hushållsarbete och barnomsorg.

Diagram 10: Inkomstskalar efter kön



Tabell 5: Vem gör vad hemma?

% av de tillfrågade som gör detta minst en timma per dag	Kvinnor	Män
Ta hand om och uppfostra barn	41	24
Laga mat	64	13
Hushållsarbete	63	12

Tillfälligt anställda

Det tillfälliga arbetet är fortfarande något som starkt präglar sysselsättningen. Under 2000 hade 10 % av de anställda visstidskontrakt och 2 % kontrakt med bemanningsföretag. Som visas i diagram 11 har bara hälften av de anställda som arbetat mindre än ett år i ett företag tillsvidarekontrakt. Undersökningen 1995 gav belägg för att det finns ett direkt samband mellan tillfälligt arbete och dåliga arbetsvillkor. Undersökningen 2000 visar på samma samband. I diagram 11 och 12 visas att tillfälligt anställda är mer benägna att utsättas för fysiska risker och har högre grad av arbetsintensitet och högre arbetstempo än fast anställda.

Diagram 11: Anställningstyp för anställda som arbetat i ett företag mindre än ett år (%)

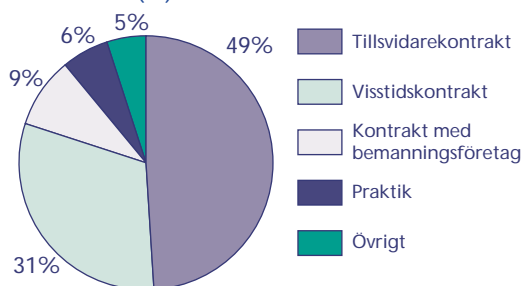


Diagram 12: Exponering för fysiska risker, per typ av anställningskontrakt

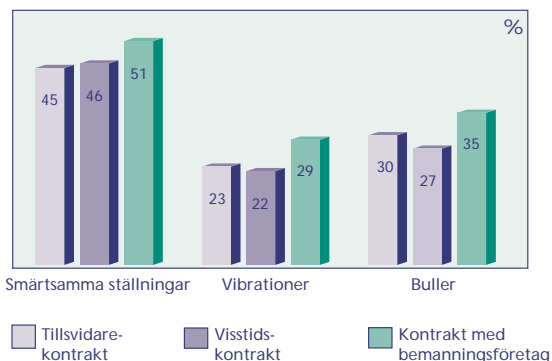
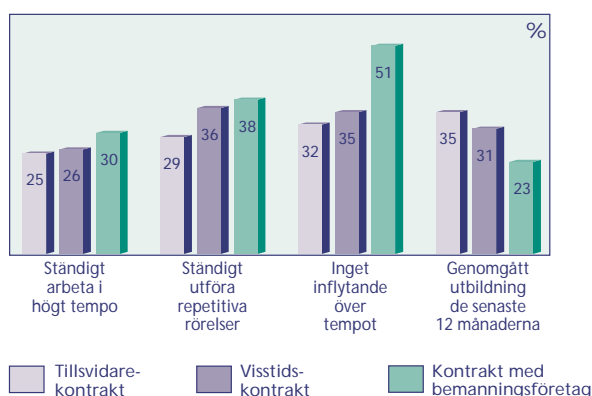


Diagram 13: Arbetsintensitet och arbetstempo, per typ av anställningskontrakt



Våld och trakasserier på arbetet

Som visas i diagram 14 förekommer våld och hot fortfarande på arbetsplatsen. Nivåerna skiljer sig mycket åt mellan länderna (mellan 4 % och 15 % i fråga om hot). Det kan ha sin förklaring i att man i olika länder har olika inställning till dessa frågor och huruvida de är föremål för allmän debatt eller ej. I vissa länder finns det utan tvekan en brist på rapportering kring dessa frågor.

Diagram 14: Våld och trakasserier på arbetet, 1995 och 2000

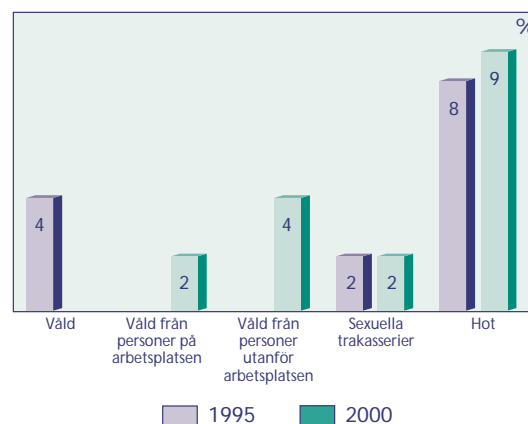
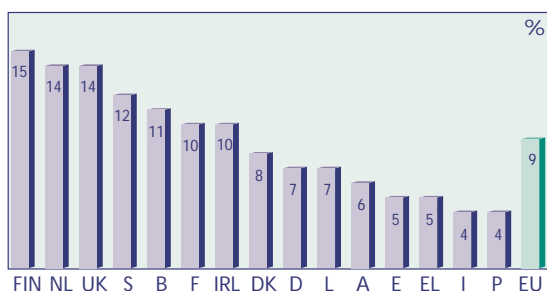


Diagram 15: Arbetstagare som är utsatta för hot, per land



DE EUROPEISKA UNDERSÖKNINGARNA OM ARBETSVILLKOR

Europeiska fonden för förbättring av levnads- och arbetsvillkor genomför vart femte år en undersökning om arbetsvillkor i hela Europa. Den första undersökningen genomfördes 1990, den andra 1995 och den tredje 2000.

Syftet med dessa undersökningar är att ge en överblick över läget i fråga om arbetsvillkoren i EU, att ringa in de viktigaste frågorna och de förändringar som påverkar arbetsplatsen. Det övergripande målet är att bidra till en bättre förståelse för arbets- och sysselsättningskvaliteten i Europeiska unionen.

För undersökningen 2000 intervjuades sammanlagt 21 500 arbetstagare personligen utanför arbetsplatsen. Omkring 1 500 arbetstagare intervjuades i varje medlemsstat, med undantag för Luxemburg, där 527 personer intervjuades. Undersökningen genomfördes samtidigt i hushåll i alla 15 medlemsstaterna. Intervjuaren valde slumpvis ut en person i varje hushåll (den som var äldre än 15 och yngre än 65 år och vars födelsedag närmast skulle infalla). Eurostats arbetskraftsundersökning 1997 användes som underlag vid urvalet av intervjupersoner. Frågeformuläret omfattade arbetsvillkorens samtliga aspekter: fysiska, organisatoriska, psykosociala och sociala faktorer på arbetet, tidsmönster och arbetstider samt arbetsrelaterade hälsoproblem.

Den här broschyren är en sammanfattning av den fullständiga undersökningsrapporten, som kommer att publiceras på engelska, franska och tyska. Rapporten kommer att finnas som fil som kan laddas ned från fondens webbplats (www.eurofound.ie) och i skriftlig version. Den skriftliga utgåvan kan beställas från Byrån för Europeiska gemenskapernas officiella publikationer, L-2985 Luxemburg (<http://eur-op.eu.int/>). Information om undersökningarna av arbetsvillkoren jämte samtliga språkversioner av denna sammanfattande broschyr finns på fondens ovannämnda webbplats.

För att återspegla sin trepartsstruktur har fonden vid utformningen av undersökningen engagerat företrädare för fackföreningar och arbetsgivarorganisationer och regeringar i de 15 medlemsstaterna samt för Europeiska kommissionen (i synnerhet tjänstemän från Eurostat).

Detta dokument har skrivits av Damien Merllié vid Maison des Sciences de l'Homme i Paris och Pascal Paoli vid Europeiska fonden för förbättring av levnads- och arbetsvillkor i Dublin.

YTTERLIGARE INFORMATION

Information om fondens undersökningar om arbetsvillkor finns på fondens webbplats på www.eurofound.ie/working/surveys.htm. För närmare upplysningar kring denna fråga kontakta Dimitrios Politis
Informationsansvarig
Tfn (353-1) 204 31 40 Fax (353-1) 282 64 56 E-post: dmp@eurofound.ie

Att mångfaldiga innehållet är tillåtet, utom i kommersiellt syfte, förutsatt att källan anges och en kopia sänds till fonden.

European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions
Wyattville Road, Loughlinstown, Dublin 18, Irland
Tfn (353-1) 204 31 00
Fax (353-1) 282 64 56/282 42 09
E-post: postmaster@eurofound.ie
EF/00/128/SV



BYRÅN FÖR EUROPEISKA GEMENSKAPERNAS
OFFICIELLA PUBLIKATIONER
L-2985 Luxemburg

ISBN 92-897-0098-X



9 789289 700986